

РЪКОВОДИТЕЛЪ

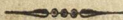
XXA

ОСНОВНОТО УЧЕНИЕ.

ОТДѢЛЪ на „ЧИТАЛИЩЕ“

за учителитѣ, учителкитѣ, ученицитѣ и ученичкитѣ.

Годишна цѣна: 25 гроша златни.

Съдържание: За методата по осѣщаніе. — Какво трѣбва да прави единъ учителъ, ако иска да отглѣда и възпита ученицитѣ си не само душевно но и тѣлесно?

ЗАБАВАЧНИЦА

или

УЧИЛИЩЕ ЗА ДѢЦА

на възраст отъ двѣ до седемъ години.

За методата по осѣщаніе (1).

Едно французско дружество, което се нарича «Дружество за първоначалното учение» (2), обнародвало е у органътъ си нѣколко педагогически сказки, които му се

(1) Тая метода Руситѣ наричатъ «Наглядна Метода.» Ный я нарекохми метода по осѣщаніе. Отъ сжщата сказка, нашитѣ

налагатъ отъ уставътъ. Ний мислимъ, че нашитъ народни учители и учителки ще се ползватъ отъ прочитанието имъ. Ще прѣведемъ у листътъ си нѣколко отъ тѣхъ мѣжду които се намира и една върху «методата по осѣщание»:

Заблуденъ е онзи, който мисли, да е чуждо изнамѣрване методата за въспитание, която днесъ наричатъ метода по осѣщание. Напротивъ, тая метода е сжща францушка, и по произсхождението си, и по характеристикъ си, които сж толкозъ прилични на нашиятъ духъ. Тя е съгледана и начѣртана отъ Жянъ-Жякъ-Русо, а Германия не е направила друго освѣнъ да тури въ дѣй-

учители и учителки ще могатъ да сждатъ за едно по згодно име на тая метода.

(2) Ето едно извлѣчение отъ уставътъ на това дружество, което сжществува у Франция отъ 1831 насамъ:

Цѣльта на Дружеството е да разпространява у Франция и по чуждитъ земи първоначалното въспитание и да му усвършенствува начинътъ.

Дружеството основава училища за маловрѣсни и по врѣсни дѣца отъ единътъ и отъ другиятъ полъ.

Кара да съчиняватъ, да прѣвождатъ, да печататъ таблици и първоначални книги, както и съчинения способни да управляватъ лицата, които искатъ да турятъ въ дѣйствиe най добритъ методи.

Раздава по школитъ книги, таблици и други помощи.

Прѣдлага награди, за да възбуди съчиняванието и обнародванието на книги отредени за народното въспитание.

Раздава медали и други насърчванія на учителитъ, които сж се най много отличили.

Съставя една библиотека споредъ прѣдмѣтътъ на дѣлата си, която е отворена за учителитъ, учителкитъ и ученицитъ отъ нормалнитъ училища, по прѣдставянието на единъ членъ, у вторникъ, четвъртъкъ и сжбота.

Има единъ периодически органъ.

Възбужда основанието на подобни дружества и кореспондирува съсъ тѣхъ.

Приема завѣщани нѣща и подаръци.

Управлява са отъ единъ административенъ съвѣтъ, който са избира сѣка година отъ общото събрание.

Тоя съвѣтъ са събира сѣки 15 дена, у срѣдата, часѣтъ по седемъ и половина вечеръта по Европейски.

Държи, освѣнъ това, и сказки, въ които се разискуватъ въпроситъ относително за основното учение.

ствие мислитъ на философскитъ романъ за възпитанието, когото Жянь-Жякъ Русо нарече «*Емилъ*,» а Гете «*Естественното Евангелие на възпитанието*.» Тая метода днесъ насѣждѣ е употрѣбена съсъ една сигурна сполука, нѣ само у Германия, но и въ Швейцария, въ Оланда, въ Швеция, въ Белгия, въ Италия.

Каква е етимологията на това название *метода по осѣщание*? Философитъ наричатъ *осѣщание* (intuition, anschauung) единъ видъ дѣйствие на умътъ, чрѣзъ което човѣкъ разбира отведиждѣ една истина или една дѣйствителностъ, безъ посрѣдникъ: 1-о когато окоето съгледа една свѣтлина, ухото единъ гласъ, това нѣщо сж работи, които се налагатъ, които човѣкъ осѣща безъ да може да ги разискува. Това ще рече, че човѣкъ *осѣща* сичко, което пада върху чувствата му. 2-ро Нѣ материялнитѣ дѣйствителности не сж само тий сами, които може човѣкъ да осѣти: ний осѣщамии още твърдѣ явно състоянието, на което сми, мислитѣ си, чувствата си, скърбѣта или радостѣта които ни дохаждатъ. 3-о сжщо още, когато сми прѣдѣ една масторска работа отъ живописанието или отъ ваянието, когато чуймъ една хубава мелодиа, извиквами: «какво хубаво нѣщо!» това подтвърдяване е резултатътъ на едно осѣщание; хубостѣта се съгледува нѣ веке отъ вѣншнитѣ чувства, а отъ едно скрито чувство, което ни каза да съгледами хубавото, истинското, доброто, тия високи манифестации на една дѣйствителностъ, която, макаръ и да е нематериялна, има властъ надъ душѣта ни.

Единъ толкосъ голѣмъ елементъ отъ човѣшкиятъ животъ не може да не има едно мѣсто въ работата на разумътъ и да не играй една голѣма рола у възпитанието. Трѣбувахж обаче много вѣкове додѣто да фанхтѣ да мислѣтѣ, за да основхтѣ учението върху упражнението на тая способностъ, която се възбужда у насъ най първо, която е най ясна, най проста и най сигурна. Намѣсто да възбуждатъ дѣйствието на тая способностъ, дълго врѣме прѣдпочитахж да давхтѣ на дѣцата да учѣтѣ науствъ формули. Затваряхж дѣцата у системи готови направени, намѣсто да ги каратъ да изучаватъ прѣдмѣтитѣ, които натурата туря наоколо имъ.

Казвахъ имъ: земете тая книга и ще научите свѣтътъ. Нъ книгата не е направена сѣкоги тѣй добръ както свѣтътъ, и сѣка наука тѣй придобита не струваше толкъ, колкото струва непосредственното изучаване и изслѣдванието на натурата. Човѣкъ скоро забравя онова, което е научилъ само на память, човѣкъ не забравя онова, което е *видѣлъ* и най много онова, което е *гледалъ*, което е изслѣдувалъ, което е осѣщалъ, което е опитувалъ самъ.

Единъ отъ най голѣмитѣ достоинства на Русо е това дѣто е проповѣдувалъ въ осемнайсетиятъ вѣкъ това повръщане къмъ натурата съсъ красноречието и съсъ разумната сила, които направихъ да нарежтъ втората книга отъ *Емилъ* «обявлението на правата на дѣтето.»

Идеята, която се вдъхва както отъ тая втора книга на Русо, тѣй и отъ всичкитѣ други части на това *натурално* възпитание, е, че трѣбува прѣдъ сичко друго да се развижтъ способноститѣ на осѣщанието. Истина, че дѣтето не знай, нъ има у себеси сичкитѣ потрѣбни съчева, за да може да се научи, и цѣльта на възпитанието е да се развижтъ съчевата армонически. Разумѣва се, че трѣбува да водите дѣтето по единъ методически начинъ; нъ не земайте себеси за дѣтето.

Първата грижа на Русо и първото приспособление на методата по осѣщание е да се накаратъ органитѣ на дѣтето да придобийжтъ сила, гладкостъ и точностъ. Въспитанието на чувствата е едно дѣло по важно, отъ колкото се види отъ първо. Това възпитание е предговорѣтъ, то е сжщото условие за сѣко добро понаташно възпитание. Съсъ това възпитание трѣбува човѣкъ да се занимай много по напрѣдъ, прѣдъ да зафане да прѣподава четението и писанието. «Нашитѣ първи учители за философията, казува Жянь-Жякъ, сж краката ни, ржцѣтъ ни, очитѣ. Турете книга намѣсто сичко това, тогази ще рече, че не искаме да се научимъ да разсѣждаме, а искаме да навикнемъ да употрѣбяваме разумътъ на друго.» И Жянь-Жякъ не припоржчва само спасителнитѣ упражненія на гимнастиката, които правижтъ тѣлото твърдо и просто, той иска щото дѣте-

то да научи да *разсжжда* чрѣзъ чювъствата, да има чювание толкосъ упражнено, тактъ толкосѣ деликатъ, колкото сж, както казувать, у дивацитѣ; той иска да привикнемъ дѣтето и, ако смѣж да рекажъ, да го натъкнимъ, за да знай да употрѣбѣва органитъ си съсъ най голѣмото остроумие, «защото, казува той, ний, знаимъ да пипами, да виждами, да чювами и само по тоя начинъ, по който сми сж научили.»

Най методическото приспособление на това възпитание на чювъствата въ общото прѣподавание е приспособлението на Фребеля. По неговото врѣме забавачниците не бѣхж друго, освѣнь кжщи, въ които събирахж дѣцата, за да ги вардѣжтъ; той ги организува и имъ даде сладко име *градини за дѣца*. Той гледаше да развий сичкитѣ чювъства на дѣцата, като ги забавя, и най много гледанието, чюванието и пипанието, които сж тритѣ върховни чювъства на чювѣка. Игралата на Фребеля съставяжтъ една постѣпенна върволица отъ безцѣпни упражнения за дѣцата отъ четири, петъ и шесть години. Чрѣзъ пѣянието, чрѣзъ хорáта, чрѣзъ пипанието на топчетата, на търкалките, на кубоветѣ за най малкитѣ дѣца, чрѣзъ упражнения върху боялии постѣпenni лавички, чрѣзъ плетение, зжввание, тѣкание, кроение, искалжпвание, и проч. за по голѣмитѣ дѣца, чрѣзъ тия симетрически нареждания на дребни прѣдмѣти отъ дърво, отъ книга, отъ концѣ, чрѣзъ искуснитѣ упражнения за рисувание върху книга, даватъ едно добро начало за възпитание на ученици, на които младата възраст се види да бѣга отъ сѣко обработвание. Прѣститѣ имъ се развързувать, гледанието имъ се упражнява, гласѣтъ имъ се очюпва за мѣрка; научватъ да мѣрижтъ, да сравняватъ, да тегліжтъ, да броіжтъ, не съсъ отвлѣчени числа, а съсъ конкретни прѣдмѣти, които ги забавяжтъ; привикнувать да разбиратъ симетрията на фигуритѣ, редовността на линиитѣ, да сждѣжтъ за пропорцията и за непропорцията на формитѣ, за приликата на боитѣ и на нюанциитѣ бия, да оцѣняватъ широчинитѣ въ пространството и върху книгата. Въображението имъ се обработва инстинктивно, като се забавяжтъ за игри, у които сичко показува армонията, приятността, редѣтъ.

Човѣкъ може да сѣди за резултатитѣ сполучени чрѣвъ тая метода, като разгледа интереснитѣ юрнеци отъ работитѣ на ученицитѣ, юрнеци, които благоволи да даде на наше расположение първата забавачница—Фребель, основана у Парисъ, улица Рюебла №. 457.

Нъ *методата по осѣщание* не е само за забавачницитѣ по Фребела, тя се приспособява на сичкитѣ стѣпени на учението. Фребель бѣше ученикъ на единъ други педагогъ, който трѣбуваше да се почита нѣ само съсъ засвидѣтелствованията за очюдване, съсъ които го трупатъ. Песталоци осѣти по напрѣдъ философическата сила на *методата по осѣщание* приспособена нѣ само за първата възраст на дѣтето, а и за по голѣмата му възраст. Той бѣше намислилъ веднѣжъ да накара Франция да се ползува отъ добринитѣ на тая метода; нѣ като се испрати у Парисъ за депутатинъ отъ земята си, и като се въсползува отъ случаятъ, за да прѣдложи на първиятъ консулъ единъ мемуаръ върху народното просвѣщение, не рачихъ били да го чюѣтъ: Бонапарте му отговори сухо, че нѣма врѣме да се занимава съсъ азбуки.

Не може човѣкъ да не забѣлѣжи съсъ скърбъ, че, петъ години по послѣ, на 1808, тая метода, която прѣзрѣ първиятъ консулъ, бѣше оная, която Фихте посочи въ прочютитѣ си *Слово къмъ нѣмскиятъ народъ* за едно отъ първитѣ срѣдства, които трѣбува да се употрѣбѣтъ, за да се поправятъ разоренията на тоя народъ.

И наистина, методата на Песталоци не клонеше на нищо друго, освѣнъ да прѣроди въспитанието: тя бѣше да тури доброволността на мѣсто недѣйствителността, да тури разсѣждението на мѣсто памятьта, да тури индивидуалното и обмисленното опитване на мѣсто механическата и рутинска дисциплина. Тя бѣше, за просвѣщението, и най много за народното просвѣщение, една реформа, която бѣше станѣла за философията по картезиенската метода, за наукитѣ по опитната метода, за политиката най послѣ по методата «self-government» (народно управление).

Формулата на Песталоци, която е малко нѣщо заповѣдателна и тъмна: «Трѣбува за сѣки прѣдмѣтъ да

се накара дѣтето да разбере три нѣща: *числото, формата и името*,» ище да рече, че трѣбува да се обърне вниманието на дѣтето първо върху пропорциитѣ, количествата, численнитѣ сношения на нѣщата, които могатъ да се мѣрижтъ, да се броижтъ, да се прилагатъ едно на друго, да се подраздѣлятъ, и проч.; послѣ, върху сичко, което се отnosi до материалната форма, до смисанията на линиитѣ и на повърхноститѣ, които бижтъ у очи и които могатъ да се произведжтъ съсъ рисуванieto; най послѣ, върху сръдствата за изречение, върху начинътъ, по който онова което е съгледано, да става чрѣзъ говорението, ясно, право. Да знай човѣкъ да съгледва и да знай да дава смѣтка за онова, което е съгледалъ: ето, за Песталоци, сжщността на възпитанието за сичкитѣ стѣпени.

Сичкитѣ отрасли на учението могатъ да се учижтъ съсъ методата по осѣщание. За примѣръ нѣка земемъ една: географията.

Прѣподаванието на географията съсъ методата по осѣщание става, като накарами дѣтето да види сжщитѣ дѣйствителности, формата, надутостъта на земитѣ, подѣлението на водитѣ, физическата, умственната, моралната физиономия на царствата; сиречь сичко, което може да въодушеви това изучавание. Една карта, която показува областитѣ на Франция не ни дава да разберемъ земята си, тя не ни прави да я *видимъ*. Тя ни научва за една административна подробностъ, която, разумѣва са, трѣбува да са знай; нѣ, човѣкъ може да научи наустъ твърдѣ лесно областитѣ съсъ главнитѣ имѣ градове, безъ да знай географията на нашята земя. Напротивъ, ако водимъ дѣтето като единъ пѣтвикъ, който ходи отъ градъ на градъ, отъ село на село, да сравнявами мѣстата, жителитѣ, произведенията, ще рече, че учимъ географията съсъ методата по осѣщание: то ще си прѣдставлява земята съсъ многобройнитѣ и интереснитѣ ѳ видове на мѣсто да има на умътъ си единъ расписъ отъ собствени имена.

На мѣсто да зафане отъ козмографията, и, съсъ изучаванието на петътѣхъ чѣсти на свѣтътъ, да достигне малко по малко до Франция, географията споредъ ме-

модата по осъщаніе показува на дѣтето първо онова, което е близо до него. Учителятъ ще заведе дѣтето нѣкоя сутрина да се расходи по нѣкоя висока могила; ще го накара да забѣлѣжи точката дѣто изгрѣва слънцето; на пладня ще му даде идея за меридианътъ по сѣнката на една прѣчка забичена у земята. Дѣтето ще вѣрува по много на дѣлата, когато ги види малко, сиречь за единъ чясъ, единъ день, една недѣля, една година, споредъ възрастта на ученикътъ и споредъ врѣмето, което е на расположението му, учителятъ ще му покаже какъ селото, у което живѣй, и околноститѣ му могатъ да се прѣдставятъ върху една книга; послѣ, като си разширява отъ день на день по много кръгътъ, какъ една карта прѣдставлява селото, областта, цѣлата държава, Европа и сичката повърхность на земята. Въ една добръ направена карта, надутостьта на земята трѣбува да се разбира лесно; разнитѣ бои трѣбува да правѣтъ да се разбира разликата, която съществува мѣжду равната повърхность на низкитѣ страни и повърхностьта на високитѣ полени. Човѣкъ може да направи дѣтето да се интересува бия и отъ общитѣ резултати на географията статистическа, икономическа, търговска, и проч., ако го накара да ги разбере съсъ едно срѣдство, което бий у очи, което му възбужда умътъ.

Онова, което става съсъ географията, може да стане и съсъ историята, въ която *методата по осъщаніе* ще накара, чрѣзъ прикаски, които говорѣтъ на сърцето и на въображението, да се явѣтъ голѣмитѣ епохи и голѣмитѣ фигури, на мѣсто да удавами вниманието на дѣтето у сухата подробность на датитѣ и на имената; и сѣки разбира, че същето постѣпване въ живото и въдушевеното прѣподаване, основано върху привикванието на съгледванието, може да са приспособи съсъ полза на сѣко прѣподаване на основното учение. Едно отъ приспособленията на *методата по осъщаніе* се намира твърдѣ занемарено у насъ и което се прѣдставлява у нашитѣ школи твърдѣ несвършенно чрѣзъ уроцитѣ по нѣщата.

У по многото отъ нашитѣ съсѣди, основната школа посвещава много часове на недѣлята за изучванието

на употребителнитѣ познания, на началата отъ естественната история, на най неизбѣжнитѣ физически познания. За тия нѣща най много трѣбува онова прѣподаване, което у насъ се нарича *прѣподаване съсъ очитѣ*. Много отъ учителитѣ иматъ още едно отвращение, за да даватъ у нашитѣ основни училища една голѣма рола на употреблението на образитѣ у възпитанието на дѣцата: страхъ ги е да не ги направятъ да ги мързи да разсѣждатъ, ако имъ помагатъ сѣ съсъ сръдствата, които говорѣтъ на очитѣ. Напротивъ, това доказателно постѣпване се припорѣчва най много за народното учение. То прави една голѣма икономия на врѣмето. Съсъ помощта на образитѣ, учителятъ направя да влѣзатъ у умѣтъ на дѣтето единъ купъ идеи, които човѣкъ не може да направи да се вмѣкнатъ чрѣзъ ветхитѣ постѣпвания, когато учителятъ опише прѣдъ едно дѣте нѣкоя скойка, нѣкое животно, безъ да му го покаже, не ще разбере и ще изгуби много врѣме, което можеше да се употребѣи по добрѣ. Песталози украсяваше стѣнитѣ на училището си съсъ образи отъ естественната история, отъ физиката, отъ химията, и проч.

Сичкитѣ учители не могатъ да направѣтъ сичко това по причина на разноскитѣ, които се искатъ за тия нѣща, нѣ има едно друго сръдство, което Австрийцитѣ много употребяватъ и което почна да се распространява и по нѣкои отъ нашитѣ области: учителятъ събира прѣдмѣтитѣ, които ще показува на дѣцата при уроцитѣ имъ.

По много отъ 150 училища отъ областта Дубеъ сѣ снабдени сега съсъ тия малки *музеи за уроцитѣ по нѣщата*, които не костватъ друго, освѣнъ малко врѣме и малко добра воля за учителитѣ и за ученицитѣ.

Прочита ли се, на примѣръ, нѣщо върху вълната, коприната, памукътъ, учителятъ съдружава това четение и го *украсява*, тѣй да кажемъ, като посаच्या разни юрнеци отъ тия материи първо на сурово състояние, послѣ съсъ разни видове на изработванието, което става отъ индустрията, най послѣ като манифактурно производство: съсъ тоя начинъ дѣтето разбира сичкитѣ дѣйствия, вижда едно по едно прѣобразяванията отъ пѣш-

кулять до материята, вижда вълната прѣдъ и подиръ прѣминуванieto и презъ гребенецътъ и проч. и пр. Приспособете сжщото сръдство за сичкитѣ прѣдмѣти за четение и за фамилиярни истѣлжуванія, и ще имате толкосъ много музеи, колкото щете: въ нѣкои австрийски школи има сѣкакви видове отъ тия музеи, сѣмена отъ плодовити дървета, отъ дивни дървета, отъ употребителни трѣви, минерали, исушени трѣви, сурови материи, които се употребяватъ за индустрията, юрнеци за прѣработванията на книгата, на стѣклото, на металътъ, на дървото и проч.

Нъ сичкитѣ тия събрани прѣдмѣти на вещество или нарисувани нѣматъ дѣйствителность, ако не знай човѣкъ да ги употребява. Цѣльта не е само да накарашь дѣцата да видѣтъ този или онзи прѣдмѣтъ, работата е да ги привикнешъ съсъ единъ начинъ да сгледватъ. Това е едно нѣщо по мжчно, отъ колкото се види. Сѣки може да види, твърдѣ малко хора има, които знайтъ да *гледатъ*, и най много дѣцата. Заради това, желателно е да се употреби у насъ онова, което Швейцарцитѣ наричатъ упражнение на мисльта и на говорението. Учителятъ посачя на дѣцата единъ прѣдмѣтъ, който може да бѣде твърдѣ простъ, единъ линиръ напимѣръ, кара ги да му прѣгледатъ разнитѣ части, голѣмината, материята, употребленията. Първитѣ упражнения не правѣтъ друго, освѣнъ да начъртайтъ прѣдмѣтътъ; колкото отиватъ на прѣдъ и колкото дѣцата растятъ на години и на разумъ, толкосъ достигатъ до по пълни описания, разказвания.

Често ставатъ оплаквания за слабостъта на литературнитѣ съчинения. На това причината е нашето въспитание у основното учение. Прѣдъ да даде на дѣцата да съчиняватъ нѣщо, учителятъ не се грижи да накара дѣтето да направи единъ видъ съвѣстно испитвание, за да каже само нѣща, които е сгледало и осѣтило, които може добръ да изрече, защото ги е добръ разбрало, какъ, напимѣръ, може човѣкъ да даде на едно дѣте да направи едно описание на пролѣтъта, ако това дѣте не е мислило никоги на това, което се наричя пролѣтъ? пакъ ако съсъ прѣдварителни упражнения бѣше го на-

каралъ да забѣлѣжи удоволствията, което това врѣме на годината може да му докара, дѣтето щеше да намѣри нѣщо да каже, което да не е невкусно повтаряние на единъ невкусенъ юрнекъ, свободното изречение на дѣтинскитѣ си впечатлѣния.

За да достигне тоя резултатъ, една малка швейцарста книга отъ перото на Г. Парозъ съдържава една върволица упражнения, дѣто се види добръ какъ може човѣкъ да докара дѣтето да разказува сцени, които е видѣло, да описува прѣдмѣти, които е имало у рѣцѣтъ си или прѣдъ очитѣ си, да говори разумно, и то нѣ върху въобразителни прѣдмѣти, а върху прѣдмѣти, които го забикалятъ у употребителниятъ животъ.

Отъ това видимъ, че *методата по осѣщание* не е само едно число упражнения запазени само за тая или оная стѣпень отъ учението: тя е духъ, който трѣбува да въодушава на цѣло сѣка чясть отъ въспитанието, като фанемъ отъ игралата на забавачницата до прѣподаванието на наукитѣ, отъ азбуки до словесността.

Остава ми да докажѣмъ, че тая метода се приспособява направо и на моралното въспитание.

Казуватъ по нѣкоги: Тая метода по осѣщание е твърдѣ много реалиста, твърдѣ много материялна, тя гледа да развива твърдѣ много чюствата, а твърдѣ малко гледа да направи дѣцата да научѣтъ добри принципи за моралятъ и за религията.

Нѣ, напротивъ; въ моралното въспитание методата по осѣщание произважда най добритѣ резултати. Прѣвсходно нѣщо е да накара човѣкъ дѣцата да привикнатъ на истината, на искренността на чюството и на изричянието въ литературнитѣ имъ съчинения, намѣето да ги направи да разумѣятъ, че нѣма нищо за казувание, нищо за подтвърдяване, като не сж нищо видѣли, нищо не познали отъ собственния опитъ.

Младитѣ, които сж упражнени само добръ да приказуватъ, твърдѣ често сж наклонни да казуватъ сѣкакви нѣща, които не вѣруватъ, и това нѣщо е една отъ най голѣмитѣ причини на това лекоумие, съсъ което оставами сичко да се казува и сичко да се заминува. За да се поправи тая наклонность. трѣбува да прину-

димъ, чрѣзъ една постоянна дисциплина, умътъ на дѣтето, както и умътъ на човѣкътъ, да не се показува само на думи, и, както казува Фенелонъ, «да употрѣбявами думата само за мисльта, а мисльта само за истината и за добродѣтеля.»

Нъ има повече. Ако ищете да възбудите у дѣтето чювството за божеството, накарайте го да гледа на примѣръ зрѣлицето на една хубава нощъ съсъ звѣзди: накарайте го да си прѣдстави нѣ само въздушниятъ сводъ, а тия безкрайни пространства, дѣто мисльта се изгубва. Слѣдъ голѣмата безкрайность, която убива въображението, направете го да му се яви малката безкрайность, която и тя малко не му размжтюва въображението: и бждете увѣрени, че когато се види мѣжду тия двѣ пропасти, когато го направите добръ за сѣко нѣщо, «да се има сѣ тѣй, ще се почюди отъ самосебеси», както казува Паскаль. Тогази ще рече, че сте направили да се вмжкне у това дѣте нѣщо отъ това смжщение, което надвива на нашиятъ разумъ, когато мислимъ на тая безкрайна проблема, на нашята слабость. Съсъ тоя начинъ му давате нѣ една формула да научи, а сжщото *осъщание* за безкрайното, за божеството, за идеялътъ. И тогази ще можете да му говорите за нѣщата, които се отнасятъ до душята, до животътъ на духътъ, до поведението на лицето или на обществото. И тогази само ще можете да го накарате да разгледува писменно тия прѣдмѣти. Прѣдъ да се направи това, ще бжде твърдѣ рано, ще рече, че го карате да омърси чрѣзъ едно слабо изречение едно чювство, което още не е описано.

Прочее, *методата по осъщание* не е само една метода, която развива, упражнява, обработва чювствата, която прави дѣтето по лесно да приема; тя е прѣдъ сичко друго *натурална* метода, противна на сичкитѣ *искусственни* методи; тя осигурява за сичкитѣ способности на умътъ една свободна и искренна рола, която му дава по много стойность въ сичко, което прави, както и въ сичко, което мисли.

Това нѣщо не е нити ново, нити мжчно, обаче едвамъ е въ употрѣбление у насъ. Най голѣма мжка е за насъ да разумѣимъ, че най добриятъ начинъ, за да

приготвимъ дѣтето да даде испитъ, е, нѣ толкосъ да го научимъ на прѣдмѣтитѣ за тоя испитъ, колкото да му развиймъ разумътъ. Защото, като направимъ да по-растѣтъ разумнитѣ способности съсъ сичкитѣ си форми, и най напрѣдъ съсъ формата си по осѣщание, ще можемъ да достигнемъ до най сигурнитѣ и най бързитѣ резултати.

Единъ голѣмъ писателъ отъ шеснайсетиятъ вѣкъ, който, слѣдъ Рабеле, ималъ е най правитѣ и най оригинални миѣния върху възпитанието, Монтанъ, казалъ е една дума, която ще послужи за естествено заключение на тая сказка: «Добрятъ учитель е онзи, който иска ученикътъ му да има главата си добръ направена, отъ колкото много пълна.»

Какво трѣбва да прави единъ учитель, ако иска да отглѣда и възпита ученицитѣ си не само душевно но и тѣлесно ?

(Вижь брой 10.)

II. Прѣсна и чиста вода.

Второ срѣдство за подкрѣпление челоѳческото здравье е «прѣсна и чиста вода».

Водата е най здраво питье за всякой челоѳъкъ а особенно за дѣцата. Хора, които пиѣтъ само водѣ, подпадатъ подъ най-малко болести, и достигатъ голѣмѣ старость.

Спиртливитѣ питьета сѣ за дѣцата отрова.

Заради това, истинскый възпитателю-учителю, напомнимъ на своитѣ възпитанници-ученицы да са пиѣтъ отъ всяко спиртливо питье, а особенно отъ ракия, и да употрѣбляватъ само водѣ, която е питье най-здроаво, а въ сжштото време и най-евтино.

Но водата не само че е питье, което чисти вѣтрѣшноститѣ на тѣлото и подпомага здравьето, ами и върху

вънкашността̀х на челоу̀ческото тѣло благодатно дѣйствува.

И ето ти! пакъ е длѣженъ учителя да съвѣтва и накарва дѣцата, да мийтъ тѣлото си всяка заранъ съ прѣсна студена вода — та ако не цѣлото си тѣло, което бы было много полезно, то поне́ горни́ктѣ му часть, или най-сетнѣ само глави́цктѣ; защото съ честото мьенѣ нервитѣ са разбуждатъ и развеселяватъ и кървьта са чисти, потнитѣ тѣлесны дупчицы (поры,) са отварятъ и врѣдителнитѣ пары или изпарения лесничко излизатъ изъ тѣлото: тѣлото стане прѣсно и бьстро — живо, тѣлеснитѣ силы са разбудатъ, съливістьта — леностьта са изгубватъ, — и дѣтенцето, ученика, веселовесело си научва урочеца и цѣргаво върши каквѣ да е другѣ работѣ. Като говориме за водѣктѣ, не е злѣ да кажеме на дѣчицата за нейъ нѣшто повечко.

Водата е двойка: твърда и мѣка.

Кога вали дѣждъ, дѣждовната вода погълшта изъ въздуха единъ газъ, който наричаме въглеродна кьслота; като надне дѣждѣтъ на земѣктѣ, погълшта тѣжкь кьслотѣ, която са умножава отъ гниаштытѣ растителны вещества опште повече. Слѣдъ това отива тая вода въ земѣктѣ. Случи ли са да доде при варь и при другы нѣкои соли, разтопява ги и приема отъ тѣхъ по нѣкоикъ часть въ себе, и послѣ са явява въ изворе и кладенцы подъ име «твърда вода.» Тая вода не е добра за пранѣ и за варенѣ.

За пранѣ не е добра за това, защото, като смье и разтопи сапуна, прави неразтопителнѣ соль; а при варенѣето прѣсича и съсырва варѣктѣ и садрѣктѣ на бѣлѣ прахъ, който покрива околыврѣстъ варивото и обавя варенѣето.

Ако стои твърда вода повечко времице на въздухъ, изпушта въглероднѣктѣ кьслотѣ, солитѣ са въ нея прѣсичатъ, и нья думаме, че омѣква. Рѣчната вода, като тече дълго време прѣвъ въздуха, изпушта въглероднѣктѣ кьслотѣ и става «мѣка.»

Мѣка вода е дѣждовата и снѣговата; всяка друга е изначало твърда. За пиенѣ най-добра е мѣката вода; защото варѣта, която са намира въ твърдата вода раз-

топена, тѣжка е на стомаха и прави водѣтъ нехрани-
телни. И наистина такава вода (твърда) башъ не ни
слади кога ѝк приемъ.

А зашто мѣката вода е най добра за пиене? —
Защото тя съдържава малко въглеродна кислота. Тая
кислота е онова нѣшто, което ни прави кладенчовѣтъ
водѣ приятнѣ и прѣснѣ. Тя (рѣчената кислота) е за
стомаха толкова приятна и полезна, колкото наопакъ е
вредителна за трѣдытъ (бѣлия дробъ). Заради това най-
добра е чиста и прѣсна вода кога са башъ нагрѣбе и
извади изъ кладенеца.

Прочее въздуха и водата сѣ най силнытъ стихии
за подкрѣпление челоувѣческото здравье.

Прѣблагый Богъ, като знаялъ опте на времето што
е най-много потрѣбно за упазване челоувѣческото здра-
вье, създаде таково множество въздухъ и вода, штото
да може челоувѣкъ всякога и всегдѣ достатъчно да ги има.

Нема да збъркаме, да, твърдѣ умно бы было да
нарѣчеме въздуха «отець» водѣтъ — «майка».

III. Умѣренность.

Третьо срѣдство за увардване здравьето е «умѣ-
ренностьта».

Учительтъ е длъженъ, съ често напомниване, като
прѣдставя лошытъ слѣдствия отъ неумѣренностьта, да
учи дѣцата да навикнатъ на умѣренность.

Ако туриме на гърбинѣтъ на челоувѣкъ брѣме по-
тѣжко отъ колкото може да унесе, то неште го занесе
далече; силытъ му ште ослабнѣтъ, и той ште клекне.
Подобно и стомаха са уморява ако го прѣтоваришъ,
разклекава са, неможе да смеле ястьето като-свѣтъ,
и запира — челоувѣкъ са разболява.

Неумѣренностьта ражда дългъ синджиръ отъ разни
болести.

Който неште да подкопава безъ време здравьето си
и да скратява живота си, той трѣбва въ ястьето и пи-
тьето да държи рѣдъ и умѣренность; защото кадѣто
неходи рѣдъ и умѣренность, тамъ ходи лѣкаръ.

Та на не само въ яденье и пиене, но и въ всяко
нѣшто трѣбва да са държи рѣдъ и мѣркѣ — умѣрен-

ность, както въ спанье, така и въ работа и въ игры и въ забавления и проч.

Кога спи чловѣкъ духътъ и тѣлото си почиватъ и усиляватъ са за идуштыя день; зашто прѣзь денье што е изгубено отъ тѣлото, прѣзь ноштътъ чрѣзь спаньето натъкмява са. За спанье най добро е да избира чловѣкъ студено мѣсто. Студеня въздухъ много повече ползува грѣдытъ отъ колкото топлыя. Който спи съвсѣмъ малко сѣшто така си врѣди здравьето, както и она, който спи много. Отъ много спанье бива чловѣкъ ленивъ, кашавъ, клекавъ, главата му е тѣжка, тѣлеснытъ силы и душевнытъ полека-полека слабѣйтъ и губятъ са. Правилото по което трѣбва всякой чловѣкъ да върви е това: «рано лѣгай, рано ставай.»

И ето прѣди всичко нужно е да навикнѣтъ дѣцата на рѣдъ въ спаньето, рано да ставатъ и да захващатъ работѣ; зашто и народната ни бѣлгарска пословица, която дума: «рано шиле, рано пѣе», най много са относи на младежитѣ.

Освѣнъ това не е злѣ, за да нерѣкж: много умноште направиме, ако помниме всегда и въ всичко ако държиме мѣдрото философско изрѣчение: «ништо безъ мѣрка и всичко съ мѣра е най добро.»

Въ Ломъ-Паланка 1 Юній 1874.

Н. П.